

การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรด
ของกลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตรัง
DEVELOPING OF COMMUNITY PRODUCTS PINEAPPLE FIBER
TEXTILES, WEAVERS BANG PIT GROUP, TRAT PROVINCE



¹ธีรวุฒิ สุทธิประภา และ ²กฤตติยา สัตย์พานิช
¹Teeravut Suthiprabha and ²Krittiya Satpanich

มหาวิทยาลัยบูรพา, ประเทศไทย
Burapha university, Thailand

¹Teeravut.su@go.buu.ac.th

Received: December 7, 2024; **Revised:** December 25, 2024; **Accepted:** January 29, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตรัง และ 2) เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตรัง การวิจัยนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ศึกษาจากผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ประธานกลุ่ม สมาชิกกลุ่มผ้าทอบางปิต อาจารย์มหาวิทยาลัย และผู้เกี่ยวข้องด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์ แบบประเมินศักยภาพ ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยศักยภาพผลิตภัณฑ์ชุมชน 65.50 คะแนน เกณฑ์ศักยภาพดีน้อยหรือผลิตภัณฑ์ชุมชนเกรด D การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์คือ ผ้าทอลายพื้นถิ่น และผลิตภัณฑ์อื่นๆ โดยผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความโดดเด่น คือ ใช้ภูมิปัญญามัดลายแบบดั้งเดิม ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการย้อมสีธรรมชาติ

คำสำคัญ : ผลิตภัณฑ์ชุมชน, ผ้าทอใยสับปะรด, กลุ่มผ้าทอบางปิต

¹ อาจารย์, หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาธุรกิจอัญมณีและเครื่องประดับ มหาวิทยาลัยบูรพา

² อาจารย์, หลักสูตรบริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

Abstract

The objectives of this research are. 1) examine the fundamental data and potential of the Bang Pid weaving group in Trat Province; and 2) create the group's woven pineapple fiber goods. Qualitative research and participatory action research techniques were employed in this study. Key informants for the study included the group leader, Bang Pid weaving group members, university instructors, and people working on product design and development. A potential evaluation form and an interview form made up the research tools. According to the research findings, the community product potential average score was 65.50 points, meaning that the community product received a D or low potential grade. Locally woven textiles and other goods were used to build the product prototype. Utilizing local raw materials and traditional pattern tying knowledge were the goods' standout features.

Keywords : Community product, Pineapple fiber textiles, Weavers Bang pit Group

บทนำ

วัฒนธรรมถือเป็นสิ่งสำคัญที่สะท้อนถึงความรู้และภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ตลอดจนแสดงออกถึงความเป็นชาติอย่างชัดเจน ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมเหล่านี้ยังทำหน้าที่เป็นตัวบ่งชี้อัตลักษณ์และคุณค่าที่ไม่สามารถถูกลอกเลียนหรือนำไปเป็นเจ้าของโดยผู้อื่นได้ (จิตพนธ์ ชุมเกต, 2560) ทรัพยากรในแต่ละพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะตัว บางชนิดได้สร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชนจึงนำความรู้และความสามารถของตนมาพัฒนา ดัดแปลง และต่อยอดทรัพยากรเหล่านั้น จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและสะท้อนถึงคุณค่าของวัฒนธรรมในพื้นที่นั้นอย่างลึกซึ้ง

จากการศึกษาของชัยญา แวนทิพย์ และคณะ พิลุน (2559) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายมีหลายประการ ประการแรก แรงงานส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ ส่งผลให้กำลังการผลิตลดลง ประการที่สอง ไม่มีการจัดทำแผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มไม่สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าและตลาดได้ นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มยังขาดทักษะด้านการบริหารงาน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ การสร้างนวัตกรรมใหม่ ระบบบัญชี และการประชาสัมพันธ์ ช่องทางการตลาดที่มีอยู่ไม่เพียงพอในด้านบรรจุภัณฑ์ พบว่าไม่ทันสมัยและไม่ดึงดูดความสนใจ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์สำหรับการส่งออก ส่วนจักรพันธ์ จันทรหอมและภัทรจิรา ผลงาม (2562) ได้ศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ชุมชนยังเผชิญกับปัญหาในหลายด้าน ได้แก่ ด้านวัตถุดิบที่มีต้นทุนเพิ่มสูงขึ้น ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขัน ด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ซึ่งยังไม่เป็นไปตามมาตรฐานและไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งในด้านบรรจุภัณฑ์ยังขาดการออกแบบที่โดดเด่นและไม่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทำให้ผลิตภัณฑ์ขาดความดึงดูดและศักยภาพในการสร้างความประทับใจแก่ผู้บริโภคและตราวุธ พจนศิลป์ (2562) ได้ให้ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยใช้หลักสำคัญ 4 ประการในการพัฒนา คือ 1) ส่งเสริมให้นำผลผลิตในท้องถิ่นมาแปรรูป ถ่ายทอดความรู้วิชาการด้านการแปรรูปและการตลาด 2) ออกแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความโดดเด่นเฉพาะตัว มีความหลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของลูกค้า 3) พัฒนาหีบห่อให้รูปทรงเด่นชัด หาได้ง่าย เอื้อต่อการขนส่ง และดึงดูดผู้บริโภค และ 4) ควรมีข้อกำหนดคุณภาพที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่น่าเชื่อถือ ซึ่งข้อเสนอแนะเหล่านี้ช่วยเสริมสร้างศักยภาพและเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชนได้อย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาที่สืบทอดจากบรรพบุรุษของชุมชน เช่น การทอผ้าด้วยมือแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมและการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในชุมชนกลุ่มทอผ้าบางปิด จังหวัดตราดได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับการทอผ้า ซึ่งมีการนำเส้นใยธรรมชาติ เช่น เส้นใยสับปะรดการสร้างลวดลายมัดหมี่ อย่างไรก็ตาม วัสดุธรรมชาติเหล่านี้มีข้อจำกัด เช่น ความท้าทายในการมัดให้แน่นเพื่อป้องกันสีซึม ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนมาใช้วัสดุสมัยใหม่อย่างเชือกพลาสติก นอกจากนี้ชุมชนยังเผชิญปัญหา เช่น การขาดตลาดสินค้า บรรจุภัณฑ์ และเรื่องราวที่สร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ รวมถึงการขาดการประชาสัมพันธ์ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักในกลุ่มลูกค้า จากเหตุผลดังกล่าว คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน รวมถึงแนวทางหรือรูปแบบการพัฒนาที่จะช่วยยกระดับผลิตภัณฑ์สร้างความเข้มแข็งและยั่งยืนให้แก่ชุมชนและสังคมในอนาคต

วัตถุประสงค์การวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์กลุ่มผ้าทอบางปิด จังหวัดตราด
2. เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิด จังหวัด

ตราด

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลักและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชน และพัฒนาศักยภาพการผลิตผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตราด โดยการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้ให้ข้อมูลหลักในการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์คือ ประธานกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 1 คน สมาชิกกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 15 คน อาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 4 คน (อาจารย์เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีผ้าธรรมชาติ และอาจารย์เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน) และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 4 คน ได้แก่ ลูกค้าประจำรายใหญ่จำนวน 2 คน และปราชญ์ด้านการทอผ้า จำนวน 2 คน ข้อมูลที่ได้จากผู้ให้ข้อมูลหลักจะช่วยสนับสนุนการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพสอดคล้องกับความต้องการของตลาด และสะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ส่วนที่ 1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งครอบคลุมประเด็นต่างๆ ได้แก่ ทิศทางสังคม ภูมิปัญญาดั้งเดิม วัตถุดิบ ทรัพยากรในท้องถิ่นและความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ โดยผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้นำชุมชนและตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน โดยใช้แบบประเมินชุมชนของธนาคารพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแห่งประเทศไทย (ธพว.) เพื่อประเมินศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีอยู่เดิม โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ประธานกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 1 คน และสมาชิกกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 15 คน

ส่วนที่ 2 คณะผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย การสนทนากลุ่มและการสอบถามในการประชุมแบบมีส่วนร่วม เพื่อร่วมกันออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ รวมถึงการออกแบบบรรจุภัณฑ์ โดยผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ประธานกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 1 คน สมาชิกกลุ่มผ้าทอบางปิต จำนวน 15 คน อาจารย์มหาวิทยาลัย จำนวน 4 คน (อาจารย์เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีผ้าธรรมชาติ และอาจารย์เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชน) และผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ จำนวน 4 คน ได้แก่ ลูกค้าประจำรายใหญ่ จำนวน 2 คน และปราชญ์ด้านการทอผ้า จำนวน 2 คน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยเชิงคุณภาพในครั้งนี้เริ่มต้นจากกระบวนการตรวจสอบข้อมูลแบบ การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยได้ศึกษานำกระบวนการวิธีวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพมาใช้ตลอดทั้งกระบวนการวิจัย ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ช่วยในการพัฒนาการเรียนรู้โดยนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมไปทดสอบในรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับองค์ความรู้ใหม่ ผ่านกระบวนการลงมือทำ ซึ่งทำให้เกิด "วงล้อแห่งการเรียนรู้" ที่มีการสรุปผลในทุกขั้นตอน

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม จะถูกวิเคราะห์ในลักษณะองค์รวม โดยสรุปประเด็นที่เป็นตัวแปรสำคัญในการออกแบบและพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตราด

ผลการวิจัย

การวิจัยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิต จังหวัดตราด สรุปการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนทอผ้าบางปิต จังหวัดตราด จากการสัมภาษณ์เชิงลึกประธานกลุ่มผ้าทอบางปิต กล่าวว่า ชุมชนบางปิตเป็นชนบทขนาดเล็ก พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสลับที่ราบ อยู่ใกล้ทะเล ซึ่งชุมชนบ้านบางปิตมี 2 หมู่บ้าน คือ หมู่ 2 (บางปิตล่าง) และ หมู่ 3 (บางปิตบน) คนในชุมชนโดยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยหมู่ 3 มีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าบางปิต มีผลิตภัณฑ์ชุมชนคือ เสื้อผ้าสามป่า หมวกผ้าสามป่า ผ้าทอลายศรีตราด ผ้าทอลายดอกกรักราชกัญญา จุดเด่นของชุมชนบางปิต คือ วัฒนธรรมการผลิตผ้าทอใยสับปะรด ซึ่งเป็นผ้าคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมในความเป็นวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในด้านวิธีการขึ้นตอนการทอ และลวดลายต่าง ๆ การทอผ้า และจากการสำรวจวัตถุดิบที่จะนำมาใช้กระบวนการผลิตที่มีมากที่สุดคือ ฝ้าย และใยสับปะรด สำหรับจากการสัมภาษณ์ตัวแทนวิสาหกิจชุมชน กล่าวว่า ชุมชนบ้านบางปิตมีผู้สูงอายุในชุมชนหลายคนมีภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการทอผ้า มัดลาย และการย้อมสีแบบธรรมชาติ ทางกลุ่มได้เชิญชวนให้คนในชุมชนที่มีฝีมือด้านการทอผ้ามารวมกลุ่มกันทอผ้าจำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานราชการในพื้นที่ซึ่งกลุ่มมีความต้องการให้ผลิตภัณฑ์กลุ่มได้รับมาตรฐาน และผลิตภัณฑ์มีความหลากหลายตรงกับความต้องการของตลาด และมีตลาดจำหน่ายที่มากขึ้น

นอกจากนี้ การสัมภาษณ์ตัวแทนวิสาหกิจชุมชน กล่าวว่า ชุมชนยังมีผู้อาวุโสที่มีภูมิปัญญาดั้งเดิมด้านการทอผ้า การมัดลาย และการย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งทางกลุ่มทอผ้าบางปิดได้เชิญชวนผู้ที่มีฝีมือในชุมชนให้เข้าร่วมกลุ่มเพื่อผลิตผ้าจำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานราชการ ทั้งนี้ กลุ่มทอผ้ามีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้รับมาตรฐาน เพิ่มความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ให้ตรงตามความต้องการของตลาด รวมถึงขยายช่องทางการจำหน่ายเพื่อเพิ่มรายได้และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนในระยะยาว

ความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรด จากการสัมภาษณ์และสอบถามกลุ่มเป้าหมายเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรด พบว่า ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด (ร้อยละ 100) มีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความแปลกใหม่และเหมาะสมสำหรับจำหน่ายในตลาดทั่วไป เนื่องจากในปัจจุบันการผลิตส่วนใหญ่เน้นเพียงการใช้ภายในชุมชนหรือการจำหน่ายให้หน่วยงานราชการในท้องถิ่น ทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันในการสร้างผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยสรุปความต้องการสำคัญของกลุ่มมีดังนี้

1. การพัฒนาลวดลายผ้าให้ตรงกับความต้องการของตลาด โดยต้องการวิทยากรที่มีความเชี่ยวชาญมาสาธิตและแนะนำกระบวนการทอผ้าให้เกิดลวดลายใหม่ที่ตอบโจทย์ตลาด
2. การออกแบบลายผ้าและย้อมสีผ้า โดยต้องการวิทยากรที่สามารถให้คำแนะนำในการออกแบบลวดลายและการย้อมสีผ้าทอให้สอดคล้องกับเทรนด์สมัยใหม่และคงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
3. การสนับสนุนด้านการตลาด โดยต้องการความช่วยเหลือในการประชาสัมพันธ์และขยายช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ เพื่อให้เข้าถึงตลาดที่กว้างขึ้นและเพิ่มความรู้จักในระดับภูมิภาคและประเทศ

ส่วนการประเมินคะแนนศักยภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนของกลุ่มทอผ้าทอมือบางปิด โดยรวมคะแนนเฉลี่ยคือ 65.50 คะแนน เกณฑ์ศักยภาพดีน้อยหรือผลิตภัณฑ์ชุมชนเกรด D

2. ผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิด จังหวัดตราด พบว่า การพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านบางปิด จังหวัดตราด คณะผู้วิจัยได้ทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น อาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านการย้อมสีผ้าธรรมชาติและสมาชิกกลุ่มทอผ้าบ้านบางปิด สามารถสรุปผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบได้ดังนี้

ต้นแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน คือ ผ้าทอใยสับปะรดย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งเดิมนั้นกลุ่มสมาชิกทอผ้าใช้ด้ายย้อมสีเคมี และชุมชนได้พัฒนาผ้าทอที่ใช้ด้ายย้อมจากธรรมชาติ โดยควบคุมกระบวนการผลิตให้เป็นไปตามข้อกำหนดด้านคุณภาพที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชน และเพื่อให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าได้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรดย้อมสี

ธรรมชาติ ซึ่งการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรดย้อมสีธรรมชาติวิธีการย้อมไม่ซับซ้อน แต่อุปสรรคการทอผ้าต้องใช้ความประณีตในการทอผ้า ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความโดดเด่นลวดลายเป็นเอกลักษณ์ “ลายศรีตราดและลายเกลียวสมุทร” ตามภูมิปัญญามัดลายแบบดั้งเดิม รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นจากผ้าทอใยสับปะรด ได้แก่ พวงกุญแจ กระเป๋า และเสื่อผ้า เป็นต้น

สำหรับการใช้สีแบบพื้นบ้าน โดยนำทรัพยากรธรรมชาติที่มีในท้องถิ่นมาใช้ในการลดปริมาณการปนเปื้อนสารเคมีจากสีสังเคราะห์ที่เหลือนทิ้งจากกระบวนการฟอกย้อม ลงสู่ธรรมชาติ ซึ่งสารเคมีดังกล่าวส่งผลกระทบต่อในการทำลายสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ การใช้สีจากการผลิตแบบพื้นบ้านยังเป็นการสืบทอดภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อนุรักษ์พันธุ์พืชในท้องถิ่น รวมถึงช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่ถูกทำลายให้มีความอุดมสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การย้อมผ้าและการย้อมด้ายของกลุ่มชุมชนทอผ้าบ้านบางปิด เป็นย้อมเส้นด้ายฝ้ายด้วยสีธรรมชาติ ใช้พืชให้สีชนิดต่าง ๆ ที่หาได้ในท้องถิ่น ใช้ส่วนต่าง ๆ ของพืช พืชให้สีแต่ละชนิดให้สีที่แตกต่างกัน เรียกว่า ผ้ามัดย้อม 3 ป่า ได้แก่ ใบหูกกลาง ใบมังคุด ใบสักทอง ขมิ้นชัน และเปลือกต้นโกกนาง

ส่วนการย้อมผ้าโดยการต้มย้อมเริ่มกระบวนการเตรียมน้ำสี โดยการหมักพืชให้สีกับน้ำสะอาด ประมาณ 12 ชั่วโมง หลังจากนั้นนำพืชให้สีและน้ำหมักลงต้มในกะละมังอลูมิเนียม ต้มให้เดือดประมาณ 1 ชั่วโมง กรองกากออกด้วยกระชอน นำผ้าที่ต้มในน้ำสารส้อมแล้วลงต้มในน้ำสีที่ต้มเดือด ประมาณ 10-15 นาที นำผ้าไปล้างให้สะอาด บิดผ้าแล้วนำลงแช่สารช่วยย้อมประมาณ 5 -10 นาที นำผ้าไปล้างน้ำสะอาด บิดผ้าแล้วนำไปปั่นด้วยเครื่องซักผ้าให้แห้งหมาดนำไปตากในที่ร่ม

การประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบสัญลักษณ์ บรรจุภัณฑ์ และเรื่องราว โดยกลุ่มใช้สัญลักษณ์คือ “ประกาศาร” เพื่อบอกเล่าเรื่องราวของการทอผ้าของชุมชนที่เกิดจากการใช้วัสดุอุปกรณ์ในท้องถิ่น ชื่อแบรนด์สินค้า “Bangpid’ s Woven Trat ผ้าทอมือตราด” สื่อถึงการทอผ้าด้วยภูมิปัญญาชาวบ้าน บรรจุภัณฑ์ใช้ถุงกระดาษหิ้วสีน้ำเงินครามที่ใช้ลายผ้าพื้นหลัง โดยการใช้ “ลายผ้าเกลียวคลื่น” ของกลุ่มเป็นพื้นหลังเพื่อบ่งบอกความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม นำเสนอเรื่องราวของกลุ่มว่า “ผ้าที่เกิดจากการรวมกลุ่มกันของแม่บ้านในชุมชนที่ใช้เวลาว่างจากการทำการเกษตรมาฝึกทอผ้า มีการย้อมเส้นใยเอง โดยใช้สีธรรมชาติจากพืชพรรณที่มีอยู่ในท้องถิ่น ผลิตงานด้วยความตั้งใจในทุกขั้นตอน เพื่อให้ผ้าทุกผืนสวยงามและมีคุณภาพที่ดี” ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นชุมชนบ้านบางปิดที่ร่วมแรงร่วมใจในการผลิตผ้าทอใยสับปะรดของชุมชนสู่ลูกค้าอย่างจริงใจ



แผนภาพ: ผ้าทอลายศรีตราด และผลิตภัณฑ์จากผ้าทอโยสับประรด



แผนภาพ: ผ้าทอลายเกลียวคลื่น



แผนภาพ: บรรจุภัณฑ์

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปและอภิปรายผลการศึกษา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานและศักยภาพของผลิตภัณฑ์ชุมชนทอผ้าบางปิด จังหวัดตราดชุมชนบ้านบางปิด หมู่ 3 (บางปิดบน) มีวิสาหกิจชุมชนกลุ่มทอผ้าบางปิด มีผลิตภัณฑ์ชุมชนคือ เสื้อผ้าสามป่า หมวกผ้าสามป่า ผ้าทอลายศรีตราด ผ้าทอลายดอกกรักราชกัญญา จุดเด่นของชุมชนบางปิด คือ วัฒนธรรมการผลิตผ้าทอใยสับปะรด ซึ่งเป็นผ้าคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมในความเป็นวัฒนธรรมของชุมชนทั้งในด้านวิธีการ ขั้นตอนการทอ และลวดลายต่างๆ การทอผ้าและจากการสำรวจวัตถุดิบที่จะนำมาใช้กระบวนการผลิตที่มีมากที่สุดคือ ฝ้าย และใยสับปะรด สอดคล้องกับการศึกษาของ วราภรณ์ วิมุขะลพ และคณะ (2566) พบว่า ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยใช้กระบวนการคิดการจัดการผลิตและทรัพยากรท้องถิ่น โดยนำวัตถุดิบและทรัพยากร ภูมิปัญญาของชุมชนมาร่วมสร้างสรรค์ผลผลิต ซึ่งรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของสมาชิก เพื่อให้การพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นไปอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน (2558) พบว่า ผ้าทอกะเหรี่ยง เป็นผ้าทอที่เกิดจากภูมิปัญญาและยังคงความเป็นเอกลักษณ์เดิมในความเป็นวัฒนธรรมของชนเผ่ากะเหรี่ยงทั้งในด้ายวิธีการ ขั้นตอนการทอ และลวดลายต่างๆ ที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพการผลิตของชุมชนได้

2. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอบางปิด จังหวัดตราด

ด้านการออกแบบและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์จากผืนผ้าจากเส้นใยสับปะรดของทางกลุ่มนั้นได้มีแนวทางการออกแบบและจุดมุ่งหมายที่ต้องการยกระดับผ้าทอให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่มลูกค้าในตลาด ซึ่งชุมชนได้พัฒนาผ้าทอที่ใช้ด้ายย้อมจากธรรมชาติ โดยควบคุมกระบวนการผลิตให้เป็นไปตามข้อกำหนดด้านคุณภาพที่เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ชุมชน และเพื่อให้มีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายและตรงกับความต้องการของกลุ่มลูกค้าได้ พัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรดย้อมสีธรรมชาติ ซึ่งการพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอใยสับปะรดย้อมสีธรรมชาติวิธีการย้อมไม่ซับซ้อน แต่อุปสรรคการทอผ้าต้องใช้ความประณีตในการทอผ้า ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีความโดดเด่นลวดลายเป็นเอกลักษณ์“ลายศรีตราดและลายเกลียวสมุทร” ตามภูมิปัญญามัตลายแบบดั้งเดิม รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่นจากผ้าทอใยสับปะรด ได้แก่ พวงกุญแจ กระเป๋า และเสื้อผ้า เป็นต้น ซึ่งเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับปรีชญ์ หาญกล้า (2556) ที่ศึกษาการออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อพัฒนางานให้เป็นสินค้าระดับชาติโดยใช้แนวความคิดการออกแบบอย่างยั่งยืนโดยมีแนวคิดที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมในการออกแบบคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เป็นการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าลดของเสียที่เกิดจากผลิต หรือการใช้เส้นใยที่มาจากธรรมชาติ ลด

ผลกระทบจากสารเคมี ทั้งต่อสิ่งแวดล้อมและผู้ผลิตเอง เป็นทางเลือกหนึ่งในการนำมาสร้างสรรค์ ออกแบบเครื่องแต่งกายให้มีเอกลักษณ์ที่แตกต่างและแข่งขันกับสินค้าแฟชั่นในตลาดปัจจุบันได้ สอดคล้องกับการศึกษาของจूरืวรรณ จันพลา และคณะ (2559) พบว่า แนวทางนี้เศรษฐกิจ สร้างสรรค์มีแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์แบบทันสมัย คือ การออกแบบที่เข้ากันกับยุคสมัย นั้นๆ โดยค่อนข้างเป็นไปในลักษณะของสมัยปัจจุบันดูตามสมัยหรือตามสมัยนิยม และสอดคล้อง กับการศึกษาของ กมลรัตน์ วันโช และคณะ (2564) พบว่า แนวทางพัฒนาด้านผลิตภัณฑ์สามารถ ทำได้โดยการปรับวิธีการผลิต และกระบวนการผลิตเพื่อให้ได้สินค้าที่มีความน่าสนใจมากขึ้น โดยใช้วิธีการพัฒนาการออกแบบ ลวดลายผ้าขึ้นมาใหม่ที่มีความร่วมสมัย และมีเอกลักษณ์ของชาวไท ลื้อผสมผสานอยู่ด้วย สามารถพัฒนาต่อยอดจากภูมิปัญญาดั้งเดิมสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ร่วมสมัย นอกจากนี้ ชูติมา หวังเบญญมัต และธนากร พฤษรัตน์นภา (2562) ศึกษาพบว่า การ ย้อมผ้าของกลุ่มธุรกิจชุมชนรักษ์บ้านเราเป็นความต้องการอนุรักษ์กระบวนการย้อมสีธรรมชาติซึ่ง นับเป็นภูมิปัญญาอันล้ำค่าโดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ พืชพันธุ์นานาชนิดที่ได้ตามธรรมชาติ โดยเฉพาะพืชให้สีหลายชนิดและสารช่วยย้อมจากธรรมชาติ ได้แก่ น้ำปูนใส น้ำขี้เถ้า ที่จะทำได้ เฉดของสีออกมาต่างๆ กันไป การตรวจสอบแนวคิดผลิตภัณฑ์การออกแบบและพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์แฟชั่นจากผืนผ้าจากเส้นใยสับปะรด รูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ สุกุเสื้อและกางเกงผู้ชาย เดรส ชุดทำงานผู้หญิง หมวก กระเป๋า และรองเท้า

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนผ้าทอใยสับปะรดของกลุ่มผ้าทอ บางปัด จังหวัดตราด คือ 1) การประยุกต์ใช้วัตถุดิบท้องถิ่น กระบวนการนำใยสับปะรดมาใช้เป็น วัตถุดิบหลักในการทอผ้า โดยต้องผ่านขั้นตอนการเตรียมเส้นใย เช่น การขูดเนื้อออกจากใบ การ ล้าง การตากให้แห้ง และการขึ้นรูปเส้นใยให้เหมาะสมต่อการทอ 2) การพัฒนาลวดลายและการ ออกแบบ ซึ่งการสร้างสรรคลวดลายใหม่ที่ยังคงสะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่น เช่น ลวดลายที่ได้รับ แรงบันดาลใจจากธรรมชาติรอบชุมชนบ้านบางปัด 3) การย้อมสีธรรมชาติ การเลือกใช้วัสดุ ธรรมชาติในท้องถิ่น เช่น เปลือกไม้ และใบไม้ เพื่อย้อมสีเส้นใยให้ได้สีที่ปลอดภัยและสวยงาม 4) เทคนิคการทอผ้าแบบดั้งเดิมและการประยุกต์ โดยการผสมผสานภูมิปัญญาการทอผ้าแบบดั้งเดิม เข้ากับเทคนิคสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต 5) การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม กับผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่าและความดึงดูดใจให้กับผู้บริโภค องค์ความรู้เหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วย

พัฒนาผลิตภัณฑ์ แต่ยังช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับเศรษฐกิจชุมชน และคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นในระยะยาว

เอกสารอ้างอิง

- กมลรัตน์ วันไช และคณะ. (2564). แนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อศรีดอนชัย อำเภอเชียงของจังหวัดเชียงราย. วารสารบริหารธุรกิจอุตสาหกรรม, 3(2), 46-54.
- จักรพันธ์ จันทร์หอมและภัทริรา ผลงาม. (2562). การวิจัยและพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ชุมชนในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านสว่างธรรมวิเศษ ตำบลบ้านน้ำอ้อม อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์, 6(1), 276-288.
- จิตพนธ์ ชุมเกต. (2560). การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี. เพชรบุรี: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรวรรณ จันทลา, วลี สงสุวงศ์, เพ็ญสินี กิจคำ และ สุรรัตน์ วงศ์สมิง. (2559). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ไทยทรงดำเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์. *Viridian E – Journal, Silpakorn University*, 9(2), 83 – 98.
- ชัยญา แวนทิพย์และคณะ. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของผลิตภัณฑ์ OTOP ประเภทผ้าและเครื่องแต่งกายของอำเภอสวรรคภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. วารสารการเมืองการปกครอง, 6(1), 66-81
- ชุติมา หวังเบญจมา และธนากร พงษ์รัตนนภา. (2562). นวัตกรรมเส้นใยสับปะรดสู่ผลิตภัณฑ์แฟชั่นของกลุ่มรักบ้านเราสงขลา. วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ, 11(1), 13-30.
- ตุนท์ ชมชื่น และสมชาย ใจบาน. (2558). การผลิตด้วยทุนวัฒนธรรมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในเขตสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ. วารสารพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 4(1), 19-32.
- ปรีชญ์ หาญกล้า. (2556). การออกแบบเครื่องแต่งกายเพื่อพัฒนางานพื้นถิ่นให้เป็นสินค้าระดับชาติ โดยใช้แนวคิดการออกแบบอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษาผ้าทอมือ อำเภอเวียงเชียงรุ้ง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (นฤมิตศิลป์). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศราวุธ พจนศีลปะ. (2562). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ภายใต้ นโยบายประเทศไทย4.0 ของจังหวัดเพชรบุรี. วารสารบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราช ภัฏจันทรเกษม, 14(2), 41-55.

วราภรณ์ วิมุกตะลพ วีระเชษฐ์ มั่งแว่น และอนัญญา บรรยงพิศุทธิ์. (2566). การพัฒนาและแปรรูป ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นของสินค้าเกษตรบัวแดงในอำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม. วารสาร การพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต, 11(2), 143 – 151.